

Innoveren en concurreren

M. Brouwer en A. van der Does de Willebois, Innoveren en concurreren. Technologie als motor van de economische groei, *Academic Service, Bedrijfskundige Signalementen 90/4, Schoonhoven, 1990.*

Onlangs werd in een commissievergadering van de Tweede Kamer, die handelde over het rapport *Economie met open grenzen*, gesproken over de denkbeelden van Schumpeter. Zo al de naam van een buitenlandse econoom in deze omgeving gemoreerd werd, ging het om Keynes of, in een andere context, om Marx, maar zeker niet om Schumpeter. Daarmee volgt de politiek de gedachtenvorming binnen de economische wetenschap, waar de laatste jaren een opmerkelijke hausse in publikaties over Schumpeters rijke gedachtengoed valt waar te nemen. Een recent voorbeeld hiervan is het boek van Brouwer en Van der Does de Willebois, uitgebracht in de serie *Bedrijfskundige Signalementen*. Centraal in dit boek staat het gedachtengoed van Schumpeter en de relevantie ervan voor de hedendaagse praktijk. Uitgaande van zijn drie belangrijkste boeken, *Theory of economic development*, *Business cycles and Capitalism*, *socialism and democracy*, worden drie benaderingen uitgewerkt, toenemend in complexiteit, maar daarmee ook aan realiteitswaarde winnend. De sleutelrol van de entrepreneur bij de introductie van innovaties staat bij Schumpeter centraal. Schumpeter benadrukt hun durf en visie, waarmee ze in staat

zijn de gevestigde posities van bestaande ondernemingen te doorbreken, en juist daardoor een nieuwe fase in de economische ontwikkeling mogelijk maken.

Hoe relevant deze benadering op het eerste gezicht ook lijkt, de toetsing aan de empirie bleek niet onproblematisch. Schumpeters eigen toetsing, als beschreven in *Business cycles*, gaf reden tot twijfel, of zoals de auteurs formuleren: "Helaas bleken de tijdreeksen van deze variabelen zich niet altijd te gedragen als de theorie van Schumpeter had gewild". Nadien is vooral veel onderzoek gericht naar de hypothese, dat innovaties in clusters voorkomen en dat deze clustering verantwoordelijk is voor de regelmatige afwisseling van periodes van op- en neergang in de economie. Ondanks veel onderzoek is er geen duidelijke consensus op dit punt ontstaan. Dat geldt ook voor de vraag welke rol in deze voor de overheid is weggelegd. Wel bestaat er globale overeenstemming over de correctheid van de veronderstelling van Schumpeter dat R&D-uitgaven de reeds bestaande conjuncturele op- en neergang eerder versterken dan matigen.

In het middengedeelte van het boek worden de technologische en economische ontwikkelingen van drie sec-

toren, de halfgeleiderindustrie, de computerindustrie en de Nederlandse bloemisterij beschreven. Aangegeven wordt hoe essentieel vooral de diffusie van technologische kennis is om een sterke concurrentiepositie op te bouwen c.q. te behouden. Dit geldt des te sterker naarmate technologische kennis steeds bepalender wordt voor de mondiale concurrentie. Niet de aanwezigheid van grondstoffen, een gunstige ligging of lage loonkosten, maar de aanwezigheid van menselijk kapitaal bepaalt steeds meer het comparatieve voor- of nadeel van een land.

Deze constatering is natuurlijk niet nieuw. In de diverse theorieën over comparatieve voordelen en internationale handel neemt dit een belangrijke plaats in. De auteurs betogen in dat verband dat de voortschrijdende mondialisering van de concurrentie gunstig uitwerkt voor de innovatiegerichtheid, juist zoals Schumpeter had betoogd. Wat betreft die comparatieve voordelen, maken ze een onderscheid tussen cumulatieve en 'science-based'-regimes. Het cumulatieve slaat op het geheel van ervaringen die een onderneming met een bepaalde technologie heeft opgedaan. Deze bedrijfsspecifieke ervaringen zijn elders vooral via directe investeringen te exploiteren. Het verschaft een dergelijke onderneming een grote mate van vrijheid in de keuze van de produktielocatie. Die vrijheid is veel geringer onder een 'science-based'-regime. Omdat locatiespecifieke voordelen hier van groot belang zijn, zou een onderneming het comparatieve voordeel juist kwijtraken door te verhuizen. Zij kan beter via export op de wereldmarkt opereren, om aldus te kunnen blijven profiteren van belangrijke locatiegebonden voordelen ('Silicon Valley', Nederlandse tuinbouw).

Daarmee is men beland bij de Nederlandse concurrentiepositie. Ook al vertoont de handelsbalans al jarenlang een groot overschot, betoogd wordt dat de onderliggende tendenties toch minder positief zijn. Nederland is sterk in grondstof-georiënteerde produkten, maar de perspectieven hiervan zijn minder gunstig. Bij de industriële goederen blijkt de nadruk te liggen op prijsconcurrentie, vooral bij de technologisch laagwaardige produkten. Hoe succesvol ook, deze strategie betekent wel dat men in toenemende mate de concurrentie van de NIC's zal ondervinden en dat in Nederland het beschikbare 'human capital' niet optimaal ge-

bruikt wordt. In dat verband stellen de auteurs dat het Nederlandse technologiebeleid er vooralsnog niet in is geslaagd om de geconstateerde achterstand goed te maken. De hiervoor aangewende subsidies hebben het bedrijfsleven niet in die mate kunnen overhalen tot meer R&D-uitgaven over te gaan. Gesuggereerd wordt dat dit wellicht samenhangt met het feit dat veelal grootschalige technologieprojecten zijn gesteund. Daarmee blijft voor R&D-uitgaven ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf minder over.

Het slothoofdstuk behandelt de gecompliceerde samenhangen tussen individu, samenleving en ondernemingen. Geconstateerd wordt dat in de jaren zeventig sprake was van een ruil tussen werkgelegenheid en produktiviteit, waarbij West-Europa vooral de nadruk legde op de produktiviteit en de Verenigde Staten op de werkgelegenheid. Een ander kenmerkend verschil was het positieve saldo bij de veranderingen in het ondernemingsbestand in de Verenigde Staten, terwijl dat saldo in de Europese landen meestal negatief was. De conclusie is dat de economie van de Verenigde Staten in het begin van de jaren tachtig goed aan de veranderde omstandigheden was aangepast, getuige ook de voorspoedige groei in de periode 1982-1987. Deze revival van de 'entrepreneur' betekent ook dat Schumpeters analyse van het concurrentiekapitalisme aan actualiteit gewonnen heeft.

Innoveren en concurreren is een vlot geschreven inleiding over de ideeën van Schumpeter en de relevantie voor een technologisch hoogontwikkelde economie als de Nederlandse. Juist ook omdat het boek in het Nederlands is geschreven, maakt het deze ideeën voor een breder publiek toegankelijk. Dat neemt echter niet weg dat er ook kritiek mogelijk is. Voornaamste kritiekpunt is de rommelige structuur van het boek. Onduidelijk blijft bij voorbeeld op grond van welke criteria de drie eerder genoemde sectoren behandeld worden, en waarom andere sectoren niet. Aan technologische ontwikkelingen in dienstensectoren wordt geen aandacht gegeven. Ook de verbinding met de daaraan voorafgaande meer theoretische hoofdstukken wordt niet altijd duidelijk. De positie van Nederland komt wel aan bod (met name in hoofdstuk 8 en 9), maar ook dat gebeurt rommelig. In zekere zin komt men niet veel verder dan de conclusies van het PTNI-rapport van ruim 10

jaar terug. Over hoe het dan wel moet en over de sindsdien doorgevoerde veranderingen in het technologiebeleid wordt weinig duidelijkheid verschaft. Juist het door de auteurs zelf gekozen voorbeeld van de Nederlandse bloemisterij laat toch zien dat Nederland wel degelijk op bepaalde markten de kwalitatieve concurrentie heeft aangedurfd. En met succes! Het laatste hoofdstuk lijkt helemaal slecht in het geheel in te passen, met name waar het gaat om de arbeidsmarkt en de daar behandelde 'trade-off' tussen werkgelegenheid en produktiviteit. Ook het positieve oordeel over de Verenigde Staten roept vragen op. Daarnaast zijn er zaken die wellicht gebaat zouden zijn geweest bij een wat uitgebreidere behandeling. Zou een stringenter milieunormering van de kant van de Nederlandse overheid op termijn een gunstig effect kunnen hebben op de technologie, en daarmee ook op produktie en werkgelegenheid? Is de ook in dit boek veelgeroemde samenwerking tussen ondernemingen, overheid en wetenschap op het terrein van de landbouw nog wel zo waardevol als in het verleden? In hoeverre is samenwerking tussen bedrijven uit oogpunt van concurrentie wel zo wenselijk? Ten slotte een detailopmerking die voor het eindoordeel verder niet van belang is. Het in het boek vermelde jaartal 1943 als jaar van publikatie van *Capitalism, socialism and democracy* slaat op de Engelse uitgave. De Amerikaanse kwam in 1942 uit. Gelet op de in het boek gebruikte datering van *Theory of economic development* (1909) op basis van de Duitse versie, zou ik ook in dit geval kiezen voor het jaar waarin de publikatie voor het eerst uitkwam.

Ondanks deze kritiek is mijn eindoordeel positief. Als men zoals in de Tweede Kamer op zoek is naar een oorspronkelijke visie op economische vernieuwing, verdient Schumpeters gedachtengoed en daarmee deze publikatie zeker aanbeveling.

Kees van Paridon

De auteur is werkzaam bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.